

Lingua Navarrorum, Europako hizkuntza jatorren urtean

Juan SAN MARTIN

Europako Batasunaren Batzordeak "Hizkuntzen Urtea" izendatu du 2001. hau, Hizkuntz aniztasuna Europako ondarearen aberastasunik funtsezkoenetako bat dela eta etorkizunean ere izan behar duela adierazi nahian.

Giza eskubideen inguruan (2000) liburuaren 73-83 orrialdeetan eman nuen "*Lingua Navarrorum*-en zoritxarra edo giza eskubiderik eza" zeritzan kapitulu bat, bereziki antzinatean izan dituen eragozpenak azalduz. Eta gaur oraindik bide horretatik jarraitzen du Nafar Gobernuak bere jokabidez erakusten digunez.

Euskarazko iragarkiak kentzea erabaki du Nafar Gobernuak, arrotzen hizkuntza balitz bezala, eta horren ondorioz bertako Gobernuburu den Miguel Sanz jaunak esan dituenak nahasmendurik aski sortu dute. Izan ere, gaur egungo politikariek, aholkulari egokiz hornitzen ez direnez, argi dago zenbait gaitan ahoa irekitzen duten bakoitzean zer nolako astakeriak esaten dituzten. Hala agertzen zaigu Sanz jauna eta iragan otsailaren 4an *El País* egunkariaren "Pais Vasco" silleko 4. orrialdean agertu zuenaren arabera.

Uste dut, herrialde batek historia egokirik baldin badu, Nafarroa dela horietako bat. Zeren ikus eta irakur besterik ez dugu Joseps de Monet-en *Annales del Reyno de Navarra* (1764). Lehen liburukiko 1. Kapituluaren 111. atalean, 4-5. orrialdeetan irakur genezale jonako hau: "Traen también por argumento su Lengua nativa Vascónica, que con ninguna otra de las Gentes, que en las Españas han entrado en número grande, y que pudiesse inmutar el Idioma natu-

ral, tiene comercio, ó afinidad alguna. La qual en lo antiguo fue común de todos los pueblos Vascones, como el mismo nombre de *Vascuence* lo dice: y el Rey Don Sancho el Sabio la llamó *Lengua de los Navarros*".

Gainera, lehen liburuki beraren XIII. zatian, 758-759. orrialdeetan, agertzen zaigu Nafar Erregetza 1053. urtean Bizkaialdearen jabe zela. Santxo jakitun hura izan zen 1180. urtean Gipuzkoan Donostia hiriburua sortu zuena eta 1181ean Arabako Gasteiz "Victoria" izenez. Horrez gainera ikus beste foru emaitza batzuk Tomás Urzainki eta Juan Mari Olaizolaren *La Navarra marítima* (1998) liburuaren 80-84. orrialdeetan.

Hala ere, horrek ez du esan nahi Araba, Bizkaia eta Gipuzkoa Nafarroa zirenik, baizik Nafarroako erregetzarekin zeudela. Gaztelako errege Alfonso VIII.a eskualde horietaz jabetzeak aldatu zituen gauzak. Hala ere, oroi Pasaia San Joan, Lezo, Errenteria, Olartzun, Hondarribia eta Irun Nafarroa zirela Alfonso VII.a Nafar erregetzari itsasorako irteera kentzearen jabetu zela hiri horietaz. Gertakizun horietaz publikatu nuen "Gaztelako erregeen menperatze hura eta XVI. mendeko gudua" zeritzan artikulua Hondarribia aldizkariaren 74. zenbakian (1997) argitasun zehatzak emanez. Eta honetaz ikus besterik ez dugu Fausto Arozenaren *Gipúzcoa en la Historia* (1964) liburuaren VIII. kapitulua eta arestian aipaturiko Tomás Urzainki eta Juan María Olaizolaren *La Navarra marítima* (1998), 111. kapituluko 3 eta 4. parteetan 50-62 orrialdeak.

Horrez gainera, oroi Nafarroako errege García Sánchez V. "Naxerakoak", 1051.ean eman ziela Bizkaiko monastegiei Privillegio berezia eta Sancho VI. nafar errege "Jakitun" hark Durangoko nekazariel foruak.

José Yanguas y Mirandak, ordea, *Diccionario de los Fueros del Reino de Navarra* (1828) liburuaren hitzaurrean 11. eta III. orrialdeetan, beste honako hau zioen: "De las indagaciones hechas a este efecto resulta, que los Navarros, conocidos antiguamente con el nombre de Vascones vivían libres e independientes cuando Roma, y Cartago se disputaban en España el imperio del mundo".

Ahoa ireki baino lehen, era horretako lekukotasunak gogoan izan behar litzukete.

Oraindik bada Lingua Navarrorum zalantzan jartzen duenik ere, euskararen ordeztako erromantze zaharra zela ziurtatu nahirik. Baina, J. Moret historiagile hark ez zuen zalantzarik.

Argiago jarri nahi duenak ikus beza José Goñi Gaztambidek IXXIII. mendeetako ageri bildumaz argitara eman zuen Colección Diplomática de la Catedral de Pamplona, 829-1243 (1997), 305. agiriari buruz ari den hartan, 269. orrialdean, latinez irakur dezakegu honako hau:

“Erit autem talis diferencia inter Orti Lehoarriz eta Açeari Umea eta successoress eorum, quod Orti Lehoarriz faciet ut lingua Navarrorum dicatur *unamaizter* et Açeari Umea faciet *buruçagi* quem voluerit”.

Lekukoen deituz gainera, hor ditugu garbi asko bereaien ogibideko ofizioak. Eta agirion ondotik ulertu ezin duenak, euskaraz ikas edo dakienaren bidez jabetu zer esan nahi duen.

Horiek ezaguturik, harrigarria iruditzen zaigu Nafarroan bideetatik eta administraritzako bulegoetatik euskarazko iragarkiak kentzea. Hori, bereaien jatorrien aurka egotea baita. Eta hala izanik, hori baino lehen, hobe iruditzen zait nafar agintariek ezer baino lehenako bereaien deiturak (apellidoak) aldatzea, herri bati bere jatorria ukatu baino lehen.

Baita ere, jakin bezate Gaztelako errege Fernando Katolikoaren aginduz Albako dukeak 1512an Nafarroa hartuz, hilketak eta deserrietasunak indarrez erabiliz, eta Gaztelaren menpekotasunean jarri zue-netik, Albret errege-erreginak koroarik gabe utzi zituztela. Horren lekukotasun zehatzak eskalari zizkigun Nafarroako artxibaria zen José Yanguas y Mirandak *Historia de la conquista del Reino de Navarra por el Duque de Alba, general del ejército del rey Fernando el Católico* (Iruñea, 1843). Nafarroako errege-erreginei, Pirinio mendien harandiko babesaz balliatuz, seigarren merindadea bakarrik gelditu zitzaizen; hau da, Nafarroa Beherea.

Ordurarte ez zen gaztelarrik Nafarroan eta XVI. mendearen azkenaldira arte euskarak oraindik Erriberako mugatera arte iraun izan zuen Iruñeko Apezpikutegiaren 1587. urteko ageriak erakusten duenez. Ikus eta irakur Manuel Lekuona zenak aurkitu eta argitara eman zuen agiri hura, “El Euskera en Navarra a fines del s. XVI”, *RIEV*, 1933, 365-374. orrialdeetan.

Euskarak geroztik ezagutu dituen eragozpenak ekarri zizkigun atzerapen handiak. Baina, hala eta guztiz ere, Nafarroako zenbait herrialdeetan oraindik bizi da bertako hizkuntza jatorra.

Eta 2001. urte hau Europako Batasunak bertako hizkuntzen urtetzat izendatua duenez. Ezin uka Europaren jatortasunekoa den euskara honi.